

DE VRIJMETSELARIJ IN DE 18DE EEUW EEN SOCIALE RUIMTE

25|04|26

25|04|27

PERSMAP

FÉDÉRATION
WALLONIE-BRUXELLES

WWW.CHATEAUDESENEFFE.BE

DOMAINE
DU CHÂTEAU
DE SENEFFE

DOMAINE
DU CHÂTEAU
DE SENEFFE

FÉDÉRATION
WALLONIE-BRUXELLES

Deze tentoonstelling is toegankelijk voor zowel nieuwsgierigen als kenners en nodigt uit om de vrijmetselarij uit de eeuw van de Verlichting te ontdekken als een ruimte voor ontmoetingen, uitwisselingen en nieuwe intellectuele experimenten. Het weerlegt gangbare misvattingen en belicht de een manier van omgaan met elkaar die gebaseerd is op dialoog, kennisoverdracht en het streven naar persoonlijke ontwikkeling om de wereld beter te begrijpen. (M.H)

DE TENTOONSTELLING BEGINT MET

Voilà mes plaisirs

Het schilderij *Voilà mes plaisirs* (Ziehier mijn geneugten) illustreert de wens van een jonkheer om in een wereld van gekozen relaties te leven. Achter zijn ongedwongen en vrije uitstraling verbergt zich in werkelijkheid de rijkheid van zijn passies. Hij staat dan wel alleen op de “afbeelding”, maar de tentoonstelling nodigt u uit om te ontdekken welke sociale banden hij zal aanknopen dankzij de vrijmetselarij. De symbolische voorwerpen die op dit schilderij zijn afgebeeld, getuigen van zijn lidmaatschap van dit genootschap.

Trumeau « Voilà mes plaisirs », naar een model van de 18de eeuw uit de regio van Bordeaux, olieverf op doek, Het Belgisch Museum van de vrijmetselarij, Brussel © Het Belgisch Museum van de vrijmetselarij, , Brussel.

Dit schilderij getuigt van de verspreiding en het blijvende succes van dit soort decoraties, die sinds hun ontstaan op grote schaal zijn nagemaakt. (M.H)

« DE VRIJMETSSELARIJ IN DE 18DE EEUW, EEN SOCIALE RUIMTE »

EEN TENTOONSTELLING IN HET KADER VAN HET 18e-EEUWSE THEMA: EEN GESPREK MET CURATOR MARJOLAINE HANSENS, DIRECTEUR VAN HET DOMAINE DE SENEFFE EN CURATOR VAN DE TENTOONSTELLING.

Kunt u ons uitleggen hoe dit project tot stand is gekomen?

Elk project ontstaat in een schemerzone, waar intuïtie voorloopt op het vanzelfsprekende. Dit project heeft zich langzaam ontwikkeld, totdat het onderwerp zich vanzelf opdrong. De vrijmetselarij spreekt door haar symbolische rijkdom en fascinerende kracht iedereen aan: ingewijden, leken, nieuwsgierigen, geschiedenisliefhebbers of gewone bezoekers op zoek naar zingeving.

Deze tentoonstelling sluit aan bij eerdere projecten gewijd aan de geneeskunde, de tuin, de curiositeit en het vak van een meester-edelsmid. Ze bouwt voort op de geest daarvan: een eeuw verkennen aan de hand van opeenvolgende facetten, waarbij de rijkdom van het materiële en immateriële erfgoed wordt onthuld.

Door opnieuw de sluier van de 18e eeuw op te lichten, krijgt het publiek een ervaring op het snijvlak van geschiedenis, symboliek en ontdekking, in een voortdurende wisselwerking tussen schaduw en licht.

Waarom de vrijmetselarij in de 18e eeuw? Waarin verschilt deze tentoonstelling van een tentoonstelling over de vrijmetselarij in een vrijmetselaarsmuseum of in een wetenschappelijke instelling?

De achttiende eeuw drong zich als vanzelfsprekend op. Niet alleen omdat het museum is gevestigd in een kasteel dat in die tijd is gebouwd, maar ook omdat deze eeuw een uniek tijdperk van intellectuele en artistieke bloei belichaamt. De Verlichting is het tijdperk van ideeën in beweging, van gedeelde kennis, van netwerken en symbolen: een natuurlijke voedingsbodem voor de vrijmetselarij.

Ons project en mijn doel waren in de eerste plaats om de 18e eeuw onder de loep te nemen. We willen geen evenement creëren dat voornamelijk gericht is op het uitvoeren van rituelen of het benadrukken van de decoraties. Het gaat veeleer om een erfgoedgerichte benadering die een eeuw in zijn geheel verkent. Met behoud van nauwkeurigheid, wetenschappelijkheid en aandacht voor wat de vrijmetselarij is, wilde ik een andere en, naar ik hoop, vernieuwende kijk bieden.

De ondertitel „een sociale ruimte “ is erg belangrijk voor de tentoonstelling. Hoe heeft de vrijmetselarij bijgedragen aan deze sociale interactie?

Hoewel de loge in de eerste plaats een rituele en symbolische ruimte is, reikt haar invloed veel verder dan haar muren. De banden die tussen ingewijden worden gesmeed, strekken zich uit tot academies, salons, geleerde genootschappen en artistieke kringen. Deze gestructureerde omgangsvorm, gebaseerd op broederschap, debat en wederzijdse hulp, draagt bij aan het ontstaan van duurzame intellectuele en culturele netwerken.

De tentoonstelling belicht deze dynamiek: de vrijmetselarij blijkt een discreet maar essentieel knooppunt van moderniteit te zijn. Ze draagt bij aan de verspreiding van de idealen van vrijheid van denken, tolerantie en redelijke discussie die de 18e eeuw kenmerken, en verankerde deze waarden tegelijkertijd in concrete sociale praktijken.

Het grote publiek kent enkele symbolen die kenmerkend zijn voor de vrijmetselarij (gereedschappen zoals passer, winkelhaak, loodlijn... en afbeeldingen van tempels). Zullen er in deze tentoonstelling nog andere elementen te zien zijn en hoe kan het grote publiek die interpreteren?

Een van de belangrijkste doelstellingen van de tentoonstelling is het blootleggen van de wijdverspreide, maar vaak onzichtbare aanwezigheid van de vrijmetselarij. Achter een eenvoudig zilveren servies, zonder zichtbare vrijmetselaarssymbolen, kan zich een heel netwerk van relaties, een gemeenschappelijke cultuur en een gedeelde gevoeligheid verbergen. Hetzelfde geldt voor muziek, de natuur, de wetenschappen en buitenactiviteiten.

Na een bezoek aan de tentoonstelling kan bijvoorbeeld *Les Liaisons dangereuses* van Choderlos de Laclos worden gelezen in het licht van de kringen die de auteur bezoekt. De bezoeker zal ook met andere ogen naar de opstijgende luchtballonnen kijken... De tentoonstelling laat zien dat de vrijmetselarij zich niet beperkt tot symbolen: ze is ook elders en een beetje overal aanwezig...

Hoe verloopt het traject, wat zijn de belangrijkste stappen?

Het bezoeksparcours nodigt uit tot een geleidelijke onderdompeling in een wereld waar rituelen en symbolen de weg vrijmaken voor de beleving. Vanaf de eerste stappen gaat het niet zozeer om begrijpen als wel om voelen: gebaren, tekens en codes openbaren zich beetje bij beetje en vormen samen een inwijdingservaring die betekenis krijgt door ontmoeting en gezelligheid.

Vervolgens begeleidt een tijdlijn de bezoeker om de vrijmetselarij in haar historische en sociale context te plaatsen. Deze tijdlijn belicht het ontstaan ervan, het unieke karakter van haar vormen van gezelligheid en de verspreiding van haar ideeën in een open, nieuwsgierige en resoluut kosmopolitische ruimte.

Het bezoeksparcours nodigt uit tot een geleidelijke onderdompeling in een wereld waar rituelen en symbolen de weg vrijmaken voor de beleving. Vanaf de eerste stappen gaat het niet zozeer om begrijpen als wel om voelen: gebaren, tekens en codes openbaren zich beetje bij beetje en vormen samen een inwijdingservaring die betekenis krijgt door ontmoeting en gezelligheid.

Vervolgens begeleidt een tijdlijn de bezoeker om de vrijmetselarij in haar historische en sociale context te plaatsen. Deze tijdlijn belicht het ontstaan ervan, het unieke karakter van haar vormen van gezelligheid en de verspreiding van haar ideeën in een open, nieuwsgierige en resoluut kosmopolitische ruimte.

Hoe is de keuze gevallen op de schilderijen, al dan niet met een vrijmetselaarsachtergrond, de decoratieve kunstvoorwerpen en de boeken uit verschillende Europese musea? Hoe komen deze „vrijmetselaarsvoorwerpen“ terecht in de collectie?

De selectie is gebaseerd op een proces dat sterk lijkt op dat van elk ander museumproject. Het combineert onderzoek, ervaring en een bepaald 'gevoel' dat in de loop der jaren is opgebouwd. Het gaat niet alleen om het raadplegen van catalogi of archieven, maar ook om het vermogen om te luisteren en van gedachten te wisselen. Sociale vaardigheden, oprechtheid en respect voor de gesprekspartners zijn essentieel voor het welslagen van een project. Het is ook belangrijk om te onthouden dat het doel niet alleen is om voorwerpen te verzamelen die strikt verband houden met de vrijmetselarij, maar om een geheel samen te stellen dat recht doet aan de historische, artistieke en culturele context ervan. Kortom, het verkrijgen en selecteren van deze voorwerpen berust op een subtiel evenwicht tussen onderzoek, expertise, kritisch oordeel en menselijke relaties, zoals bij elk museumproject.

U zegt dat deze tentoonstelling zowel voor leken als voor kenners bedoeld is. Hoe kunt u de gemiddelde bezoeker onderdompelen in deze discrete, en in de ogen van sommigen zelfs geheime wereld, en wat heeft dit de kenners te bieden?

Deze tentoonstelling is zowel voor leken als voor ingewijden bedoeld. Ze biedt een ruimte voor ontdekking, begrip en relativering. Moet je arts zijn om een tentoonstelling over de geneeskunde in de 18e eeuw te bezoeken? Moet je botanicus zijn om je te interesseren voor de geschiedenis van tuinen? Natuurlijk niet. Hetzelfde geldt hier.

Het doel is niet om geheimen te onthullen of het onderwerp voor een select gezelschap te reserveren, maar om te laten zien hoe de vrijmetselarij past in de grote intellectuele, sociale en politieke omwentelingen van haar tijd, met name in de Verlichting.

Voor bezoekers die deze wereld ontdekken, biedt de tentoonstelling duidelijke en toegankelijke aanwijzingen om de context en de uitdagingen ervan te begrijpen. Voor ingewijden biedt ze een nauwkeurige historische blik, een breder perspectief en soms een

andere kijk op de zaken, door hun referentiepunten in een bredere historische context te plaatsen.

Het is in de eerste plaats aan het museum en de curator om voor dit evenwicht te zorgen: de boodschap voor een zo breed mogelijk publiek begrijpelijk maken, zonder al te veel te simplificeren, en stof tot nadenken bieden aan degenen die zich verder willen verdiepen.

U hebt gekozen voor een figuur uit de vrijmetselarij van de Verlichting in onze regio's, de markies de Gages. In welk opzicht is hij representatief?

Ik heb ervoor gekozen om de markies de Gages naar voren te schuiven als een representatief figuur van de vrijmetselarij in onze regio's tijdens de Verlichting. Hij belichaamt perfect het profiel van de aristocratische vrijmetselaars uit de 18e eeuw: ik zie hem als een man met smaak en literaire interesses, een diepgelovig christen, maar ook iemand die openstond voor nieuwe ideeën en voor anderen. Ik merk ook op dat hij beschikte over een uitgebreid netwerk van contacten op Europees niveau, wat de kosmopolitische en sociale geest van de vrijmetselaars uit zijn tijd weerspiegelt.

Ik wil echter benadrukken dat de markies van Gages niet het enige voorbeeld is dat in de tentoonstelling wordt gepresenteerd, ook al doet de scenografische route sterk denken aan het interieur van zijn herenhuis. Hij illustreert weliswaar goed de gemeenschappelijke kenmerken van veel vrijmetselaars uit die tijd, maar andere figuren vullen dit panorama aan.

Waarom is deze tentoonstelling actueel? Komt dat door de huidige geopolitieke en economische context, door het streven naar „vrijheden“ en door de zoektocht naar zingeving in onze samenlevingen?

Deze tentoonstelling dompelt de bezoeker onder in een tijdperk dat bijna drie eeuwen terugligt. Het wegwerken van deze tijdsverschil zou sommigen kunnen verrassen, maar het biedt een directe reflectie op de huidige samenleving en op de plaats van de mens in een veranderende wereld. Het stelt vragen bij het vermogen om vrijheden te behouden, veranderingen en kosmopolitisme te integreren, en opnieuw aansluiting te vinden bij essentiële waarden, waarbij de mens en zijn emoties centraal staan in de discussie in plaats van de macht.

Is het verhalende en beschrijvende parcours, dat is opgezet met teksten in drie talen, een terugkeer naar de basis, doordat teksten weer een plaats krijgen in de museale opstelling? Is dit om op menselijk vlak dichterbij de bezoeker te staan, of simpelweg omdat het hier gaat om een gestructureerd verhalend parcours dat de bezoeker een verhaal vertelt en hem in de verschillende zalen het thema uitlegt?

Het verhalende en beschrijvende parcours is niet alleen een terugkeer naar de bronnen: het is een herontdekking van de museale scenografie, waarin elk woord zijn plaats en kracht

terugkrijgt. Het gaat er niet alleen om de bezoeker op menselijk vlak dichterbij te brengen, maar hem ook een gestructureerde, meeslepende ervaring te bieden die stap voor stap, zaal na zaal, de geschiedenis en de symbolen van de vrijmetselarij vertelt.

Elke tekst, elk geselecteerd object, elk thema is bedacht om zichtbaar te maken wat traditioneel discreet blijft. Waar het onzichtbare intrigeert, wordt het zichtbaar maken verklarend. Dit parcours transformeert het museum in een levende verhalende ruimte: de bezoeker is niet langer alleen toeschouwer, hij wordt een actieve deelnemer aan het begrip.

Kortom, dit verhalende parcours beperkt zich niet tot het tentoonstellen: het verlicht, verbindt en maakt begrijpelijk. Het is een verhaal dat onmisbaar is voor een goed begrip van het project.

Wat betreft de publicatie(enkel in Frans): wat is de meerwaarde ervan voor de bezoeker?

Wat betreft de meerwaarde voor de bezoeker/lezer: ik hoop oprecht dat deze catalogus hem of haar een stukje van een verhelderende en unieke ervaring zal bieden, en dat hij of zij daar een dierbare en visuele herinnering aan zal overhouden. Tijdens deze bijna twee jaar van voorbereiding heb ik veel ontdekt en mijn ogen wijd opengezet, en ik hoop dat deze ontdekkingen degenen die erin bladeren, zelfs maar kort, zullen raken.

Kort samengevat: de tentoonstelling bestaat uit ... hoeveel stukken, hoeveel bruikleengevers?

Bijna 300 stukken en meer dan 43 bruikleengevers.

DOOR DE ZALEN VAN HET MUSEUM

Vrijmetselarij, sociabiliteit en territorium

Hoewel deze tentoonstelling zich niet binnen een strikt geografisch kader situeert, is ze gebaseerd op de maçonnieke praktijken die in de 18de eeuw in de Oostenrijkse Nederlanden werden ontwikkeld. De belangrijke gebeurtenissen van deze geschiedenis worden daarnaast ook voorgesteld op een tijdslijn die de markante figuren van dit territorium nader belicht.

De moderne vrijmetselarij ontstond in een context van relatieve godsdienstvrijheid, intellectuele debatten en ingrijpende maatschappelijke veranderingen. Al zeer snel werd het Engelse model overal in Europa verspreid, gedragen door de stedelijke elites en de machtsnetwerken.

Veel meer dan een gewone instelling werd de vrijmetselarij al gauw een sociale ruimte: een plek waar de adel, gegoede burgers, geleerden, vooraanstaande geestelijken, militairen en musici elkaar ontmoetten. Ze werden bijeengebracht door gemeenschappelijke idealen als verdraagzaamheid, vooruitgang en broederschap. In de loges vervaagden maatschappelijke breuklijnen en overheerste een dialoog die werd gestructureerd door het ritueel, het symbolisme en de waarden van de Verlichting.

Omstreeks het midden van de 18de eeuw werd de vrijmetselarij duurzaam verankerd in de Oostenrijkse Nederlanden en bood ze met succes het hoofd aan politieke spanningen, religieuze druk en machtsomwentelingen. Het onderstaande chronologische overzicht toont hoe de vrijmetselarij zich uitbreidde, wie de beweging aanstuurde of bestreed en welke invloed ze heeft uitgeoefend op het intellectuele en maatschappelijke leven van die tijd.

Anoniem, *Het cabaret van Ramponeau*, rond 1761, 18e eeuw © Publiek domein

Naar de oorsprong van de tempels: de evolutie van de plaatsen voor maçonnieke sociabiliteit

De tempel van de vrijmetselaars was vooral een symbolische ruimte. Oorspronkelijk kwamen de loges bijeen op tal van plaatsen: herbergen, privéwoningen, schepen en militaire kampen. Die plekken boden de vrijmetselaars een plaats waar ze aan het zicht onttrokken waren, elkaar konden ontmoeten en hun rituelen in alle vertrouwelijkheid konden uitvoeren.

Herbergen en tavernes

In de 18de eeuw volstond een eenvoudige afgezonderde zaal om hen te onderscheiden van de als profaan aangeduide buitenwereld.

Een emmer zand en een bezem aan de ingang gaven aan waar de bijeenkomst plaatsvond. De ene diende om het bouwplan te tekenen, de andere om hem opnieuw uit te wissen, terwijl de “tuileur” toezicht hield op de doorgang.

Hôtels particuliers in de winter, buitenverblijven in de zomer

Onder invloed van de literaire salons organiseerden sommige aristocraten loges in hun woningen. Daar voerden ze soms esoterische of alchemistische rituelen uit beschermt tegen de blikken van buitenstaanders. De huisbedienden konden worden ingewijd met de graad van leerling om het geheim te bewaren van die bijeenkomsten.

Bezoek

Van het salon naar de “tempel”: de uitvinding van een inwijdingsruimte

In de 18de eeuw was de vrijmetselaarstempel een symbolische plek. Hij belichaamde een zoektocht naar zingeving, die tegelijk paste in de erfenis van de antieke tradities en in de verlichte waarden. Zijn architectuur en zijn inrichting weerspiegelden een ritueel waarin elk detail zijn betekenis had.

J.-G. Mansfeld (naar een werk van J.-R. Schellenberg), *Het skelet van de dood begeleidt een kandidaat bij het inwijdingsritueel*, 18^e eeuw, gravure © Bridgeman Images

De kandidaat voorbereiden op de inwijding: een overgangsrite

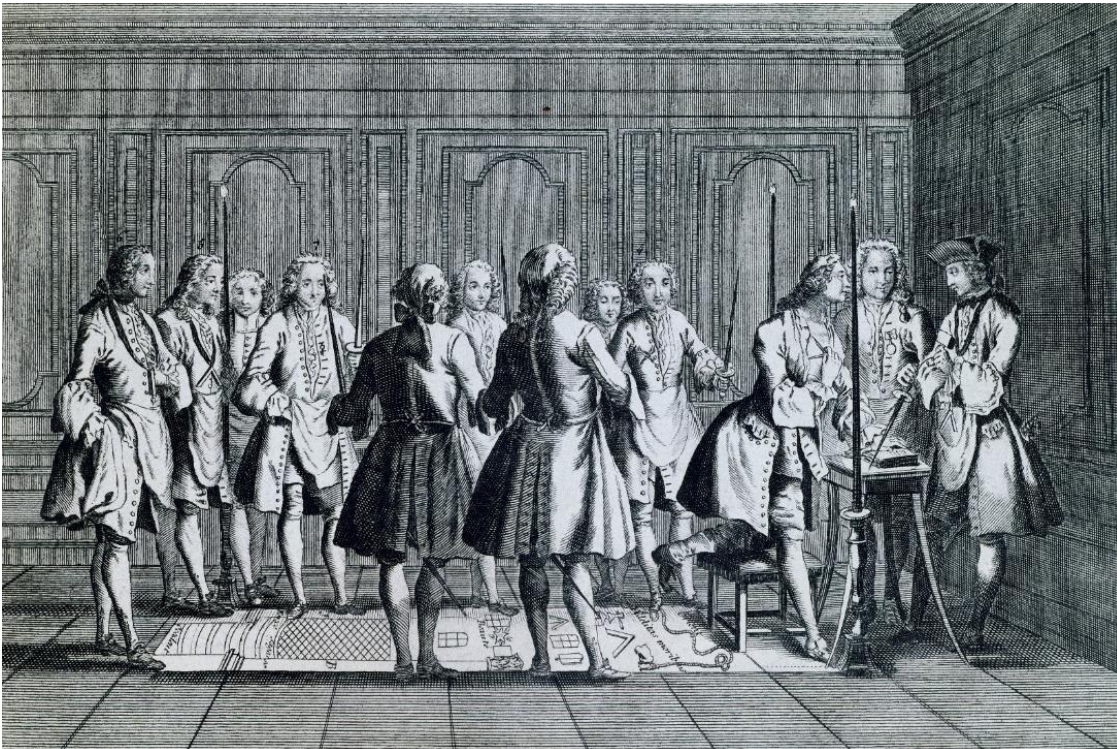
Alvorens de tempel te betreden, legde de vrijmetselaarskandidaat, na enige tijd in de Reflectiekamer te hebben doorgebracht, zijn ‘metalen’ – symbolen van zijn bezittingen, ambities en vooroordelen – af en verscheen hij met zijn hemd half open en één been ontbloot. Hij droeg een blinddoek als teken van zijn aanvankelijke onwetendheid en ontving tijdens zijn inwijding het licht, waarmee het begin van zijn weg naar kennis werd ingeluid.

De Reflectiekamer: een overgangsplek

Voor zijn inwijding werd de kandidaat door de “Frère terrible” (schrikwekkende Broeder) — die als taak had om hem op de proef te stellen — naar de reflectiekamer gebracht, een duistere ruimte. In die kamer bevonden zich afbeeldingen van de dood, de broosheid van de mens en van zijn ambities. Rondom hem stonden meerdere symbolische voorwerpen: een schedel die verwijst naar de dood, een zandloper die herinnert aan de tijd die verstrijkt, een spiegel die uitnodigt om de confrontatie met zichzelf aan te gaan. Een kaars staat symbool voor het innerlijke licht, een haan voor de wedergeboorte en de inscriptie V.I.T.R.I.O.L., een acroniem van de Latijnse formule *Visita Interiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem* (“Bezoek het binnenste van de aarde en door vervolmaking zult u de verborgen steen vinden”) suggereert dat er een diepgaande innerlijke transformatie moet plaatsvinden. Het water verwijst naar de zuivering en het brood naar de nederigheid. Soms vond men hier ook zout, zwavel of kwik, rechtstreekse verwijzingen naar het werk van alchemisten, en ook en vooral een veer, inkt en papier ...

In stilte en in de duisternis schreef de kandidaat dan zijn filosofisch testament: een moment van introspectie, van breuk met de profane wereld en van opening naar een initiatieke transformatie.

Afhankelijk van de loges, konden de voorwerpen en de inscripties in de reflectiekamer verschillen. De gereconstrueerde kamer die u hier ziet, is een voorbeeldversie die representatief is voor de geest van de vrijmetselaars van de 18de eeuw, die geïnspireerd was op de alchemistische, hermetische en esoterische tradities.

Picart B., *Assemblée de Francs-Maçons pour la réception des apprenti(f)s*, 18e eeuw, gravure, Bibliothèque des Arts décoratifs, Parijs © NPL – DeA Picture Library/Bridgeman Images.

De decoraties in de vrijmetselarij: symbolen van sociabiliteit en initiatie

Pfeiffer F.-J., *Portret van de Eerbiedwarig Meester-Passenaud P.-P.-S- van de Loge « Les Amis Philanthropes » van Brussel, 19e eeuw, olieverf op doek, de Loge « Les Amis Philanthropes », Brussel © « Les Amis Philanthropes ».*

De vrijmetselarij berust op rituelen waarbij de decoraties die in de loge worden binnengebracht een centrale rol spelen. Elke vrijmetselaar draagt de “accessoires” die overeenkomen met zijn graad: het schootsvel van leerling, gezelschap of meester, soms ook samen met symbolische juwelen. De hoge graden beschikken over meer uitgewerkte decoraties. Die elementen zijn meer dan gewone versieringen. Ze illustreren het inwijdingstraject van elk individu, van de voorbereiding van de kandidaat tot aan de verheffing tot de hoogste graden.

Schootsvel met vrijmetselaarsmotief (Meester), 18^e eeuw, zijde, Belgisch museum voor de vrijmetselarij, Brussel © Belgisch museum voor de vrijmetselarij.

Op het kruispunt van ideeën: het salon van de markies de Gages

Dit salon, dat geïnspireerd is op dat van de markies de Gages, belichaamt zowel de aristocratische sociabiliteit als een reflectieruimte. Voorwerpen, vaatwerk, instrumenten, decoraties en boeken geven blijk van een uitgesproken voorkeur voor het debat en het delen van ideeën ...

Deze salon, geïnspireerd door de markies de Gages, fungeerde zowel als aristocratische ontmoetingsplaats als intellectueel centrum, waar voorwerpen, boeken en de inrichting discussies en de uitwisseling van ideeën stimuleerden. François-Bonaventure-Joseph du Mont (1739–1787), een edelman uit de Verlichting, speelde een belangrijke rol bij de verspreiding van de vrijmetselarij in de Oostenrijkse Nederlanden. Hij stond dicht bij vooraanstaande Franse vrijmetselaars, werd provinciaal grootmeester en leidde de loge La Vraie et Parfaite Harmonie in Bergen, waar hij bijeenkomsten organiseerde in zijn herenhuis en een belangrijke bibliotheek opbouwde. Zijn verfijnde sociale netwerk komt tot uiting in een in opdracht vervaardigd zilveren servies. Tegen 1786 was het regionale vrijmetselaarsnetwerk aanzienlijk uitgebreid. Als vroom christen leidde hij ook een liefdadigheidsbroederschap die gevangenen bijstond. Omdat hij zich verzette tegen de anti-vrijmetselaarshervormingen van keizer Jozef II, nam hij ontslag en stierf kort daarna in 1787.

Anoniem, *Portret van markies de Gages, C.*, 18e-19e eeuw, olieverf op doek, Privécollectie © Privécollectie/ Artamonow L.

Kosmopolitisme en het maçonnieke maatschappijproject in de 18de eeuw

« J'aime mon état d'étranger partout » Charles-Joseph de Ligne (Prince de Ligne)

In de 18de eeuw verspreidde de vrijmetselarij zich door heel Europa en tot ver daarbuiten. De beweging werd gedragen door zeelieden, diplomaten, militairen, reizigers, geestelijken, kunstenaars en handelaars en kreeg vaste voet aan de grond in steden, havens, garnizoenen en zelfs tot in de kolonies. Rondreizende of ingeschepte loges, die soms direct aan boord van schepen werden opgericht, maakten deze uitbreiding eenvoudiger. Als ruimten van een kosmopolitische sociabiliteit, bevorderden die loges de verspreiding van de ideeën over de grenzen heen.

Terzelfder tijd werd deze dynamiek van de verspreiding over land ondersteund door een aantal emblematische plaatsen — onder andere Spa, dat het “café van Europa” werd genoemd door Jozef II (1741-1790), of de prestigieuze etappes van de Grand Tour. Kaarten, gidsen en atlanten van de vrijmetselaars getuigen van de omvang en de vitaliteit van dit netwerk dat een onophoudelijke groei kende. Zo speelde de vrijmetselarij een bepalende rol in de verspreiding van de ideeën en in de uitwerking van een ideaal van universele broederschap.

De Eeuwige Zwervers: figuren van een vrijmetselarij “op reis”

De 18de eeuw was een scharniermoment in de geschiedenis van de uitstraling van de vrijmetselarij, waarbij opkomende wetenschappen, esoterische tradities, nieuwe politieke idealen en diepgaande maatschappelijke veranderingen elkaar kruisten. In dit bruisende Europa traden bijzondere figuren op het voorplan — die vaak werden aangeduid als Eeuwige Zwervers — die tussen steden, hoven en loges reisden en met hen rituelen, kennis en mythes, maar ook hun eigen persoonlijke legende meedroegen.

Die mannen — soms avonturiers, soms geleerden, soms bedriegers — belichaamden een wereld in beweging, waarin de circulatie van ideeën onlosmakelijk verbonden was met de circulatie van individuen. Bovendien groeide reizen uit tot een soort bestaansvorm: dit werd een uitdrukking van een verlangen naar vrijheid, ontdekking, en, dieperliggender nog, een drang om maatschappelijke ideeën die het Europa van de Verlichting met zich meebracht met elkaar te verbinden.

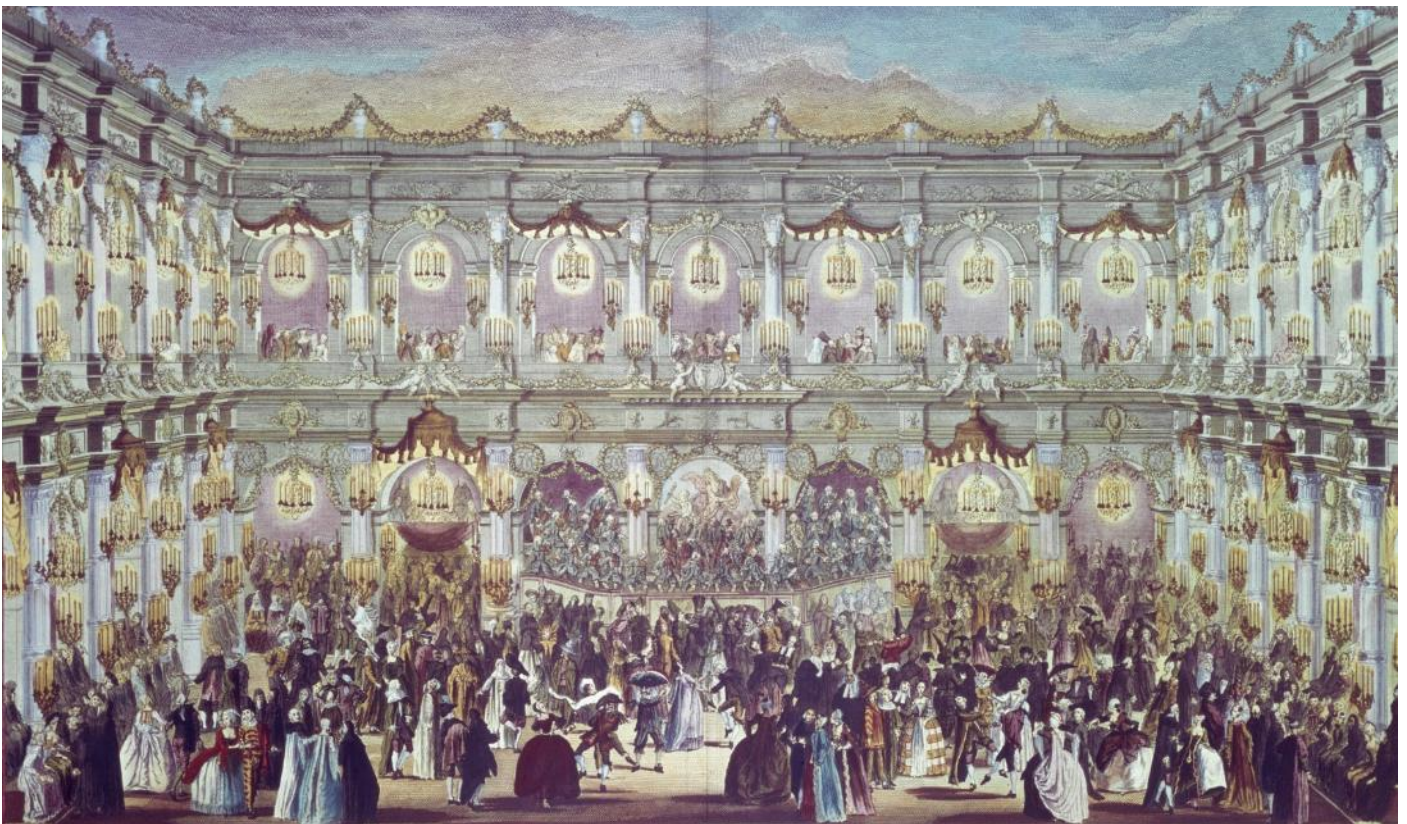
Port et chantiers du Havre, 18^e eeuw, ingekleurde gravure, Domaine de Seneffe ASBL © Domaine de Seneffe/ Artamonow L.

SOCIALE BIJEENKOMSTEN BINNEN DE VRIJMETSELARIJ

Vrijmetselaars en muziek: van intimiteit naar publiek concert

Muziek begeleidde de vrijmetselaars in de 18de eeuw zowel tijdens de rituele ceremonies als bij feestelijke banketten. Omdat ze hun muzikale invloed ook buiten de loges wilden verspreiden, in het bijzonder onder hun naasten en onder de stedelijke elites, engageerden de vrijmetselaars zich ook in het sociaal leven. Zo organiseerden ze bals, concerten op inschrijving en diverse evenementen die openstonden voor een breder publiek.

Deze luistermuur nodigt u uit om in geluid en beeld het muzikale universum van de vrijmetselaars te ontdekken aan de hand van diverse thema's.

Orkest van de zaal La Loge Olympique, 18^e eeuw, ingekleurde gravure, Science Museum, London © Bridgeman Images/SSPL/UIG.

De maçonnieke tuin: weerspiegeling van een verlichte wereld

In de Verlichting werd de tuin een weerspiegeling van een ideaal dat architecturale rariteiten koppelde aan initiatieke parcours. Intellectuelen en geïnformeerde aristocraten – vaak vrijmetselaars – bezielde deze tuinen met een nieuwe manier van denken, die werd gevoed door lectuur, reizen en een symbolische verbeeldingswereld. De bouwwerken – ruïnes, tempels, piramiden, bruggen, obelisksen – dialogueerden met elkaar rond de vier elementen, terwijl de rotsen, grotten en kunstmatige rivieren een verrijking betekenden van een landschap dat met mysterie en betekenis was beladen. . (M.H)

Carmontelle, Uitzicht op de tuinen van Monceau, rond 1778, Musée Carnavalet - Histoire de Paris

De vrijmetselarij en de ontwikkeling van de wetenschappen in de 18de eeuw

Portret en laboratorium van Antoine-Laurent Lavoisier ..., 18e eeuw, gravure, Domaine de Seneffe ASBL © Domaine de Seneffe/ Artamonow L.

Van de Aarde tot de sterren, van meetinstrumenten tot experimenten met elektriciteit, het wetenschappelijk universum van de loges verenigde cartografen, astronomen, dokters, chemici, wiskundigen en kunstenaars, die zich allen engageerden voor eenzelfde onderneming: de wereld begrijpen om hem beter te kunnen “opbouwen” en hem te ‘verheffen”. (M.H)

Moyen infallible de diriger les Ballons, 18^e eeuw, ingekleurde gravure, Domaine de Seneffe ASBL © Domaine de Seneffe/ Artamonow L.

Maçonnieke literatuur en verbeeldingswereld

©Domaine de Seneffe asbl-Photo : Artamonow L.

De maçonnieke literatuur van de Verlichting heeft veel te danken aan de boekdrukkunst, die een essentiële rol heeft gespeeld in de verspreiding van de idealen van de vrijmetselaars, zoals sociale rechtvaardigheid, vriendschap en emancipatie. Romans, essays, fictie en toneelstukken van de hand van vrijmetselaars of auteurs die dicht bij die kringen aanleunden, konden een veel ruimer publiek bereiken, reflectie stimuleren en de geest verlichten. Die verspreiding hing samen met een ruimere dynamiek van culturele mobiliteit — bibliotheken, musea, theaters — die de toegang tot weten en kennis bevorderde, en eraan bijdroeg om de maçonnieke waarden ook buiten de loges te laten circuleren

Binnenaanzicht van de bibliotheek van Göttingen, 18e eeuw

ingekleurde gravure, Bibliothèque nationale, Parijs © Bridgeman / Josse.

Spellen, jacht en ridderlijkheid: de levenskunst van de vrijmetselaars

Robineau A.-A., *Het schermduet tussen de ridder Saint-Georges en de ridder d'Éon*, 18e eeuw, olieverf op doek, Royal collection Trust © Sa Majesté Charles III, 2025 / Bridgeman Images.

Jachtpartijen, adellijke spellen, golfterreinen of schermwedstrijden: de vrijmetselaars dompelden zich volledig onder in de levenskunst van de elites van de 18de eeuw. Voor de adel en de hoge burgerij werden die zowel fysieke als mondaine activiteiten terreinen voor de uitwisseling van ideeën en nieuwe invloeden. Die hoogtepunten van verfijnde sociabiliteit vonden vaak een voortzetting in weelderige banketten, die werden georganiseerd volgens een streng protocol in een decor waar uniformen en codes betekenisdragers waren. **(M.H)**

Mosman W., *The MacDonald boys playing golf*, 18^e eeuw, en Delftse tegel, 18^e eeuw ©Domaine de Seneffe asbl-Photo : Artamonow L.

Van literaire salons tot loges voor vrouwen

In de 18de eeuw ontwikkelde de vrijmetselarij voor vrouwen zich tussen praktijken die zich inspireerden op de inwijding van mannen en vormen die eigen waren aan de adoptieloges, waardoor de verbanden werden blootgelegd tussen ritueel, maatschappelijke integratie en de plaats van de vrouw in de samenleving van de Verlichting. Hoewel hun aanwezigheid qua aantallen beperkter was, namen de vrouwen ten volle deel aan de praktijken van de vrijmetselarij in het kader van de zogenaamde adoptieloges, gemengde loges of paramaçonnieke loges.. (M.H)

Péreau, G-L. (Abbé), *L'ordre des francs-maçons trahis et Le secret des Mopses révélé*, 1778, in-12, n.c., éd. Amsterdam, UMONS, Bibl. centrale, Bibl. particulières, Fonds Defuisseaux © UMONS. En *Schootsvel met vrijmetselaarsmotief voor dames*, 18e eeuw, zijde - strass, Belgisch museum voor de vrijmetselarij, Brussel © Belgisch museum voor de vrijmetselarij.

IN DE 18DE EEUW: IDEEËN DIE DE GEVESTIGDE ORDE OMGOOIEN

In de 18e eeuw spraken de ideeën van de Verlichting en de vrijmetselarij de intellectuele elite aan door hun waarden van vrijheid van denken, religieuze tolerantie en vooruitgang. Deze idealen, die het gezag van de kerk en de monarchieën ter discussie stelden, baarden de gevestigde machten zorgen. In de Oostenrijkse Nederlanden, onder Maria Christina van Oostenrijk en Albert van Saksen-Teschen (1780–1789), moderniseerden door de Verlichting geïnspireerde hervormingen het bestuur, bevorderden ze stedenbouw — met name de transformatie van het Park van Brussel —, onderwijs, de kunsten en religieuze tolerantie. Keizer Jozef II, die buitenlandse invloeden strak in de hand wilde houden, legde de vrijmetselarij echter strenge regels op: in 1786 beperkte hij het aantal loges in Brussel tot drie en verbood hij ze elders, wat leidde tot hun verval, behalve in het Prinsdom Luik. De markies de Gages trad vervolgens af als provinciaal grootmeester.

De vrijmetselarij, die edelen, geleerden, ambachtslieden en soms geestelijken samenbracht, bevorderde de rede, kennis en respect voor geloofsovertuigingen. De katholieke kerk veroordeelde haar uit vrees voor het geloof, hoewel sommige van haar leden, zoals de prins-bisschop van Luik, François-Charles de Velbrück, de idealen ervan deelden.

Abbé Larudan, *Les francs-maçons écrasés*, suite de, *L'ordre des francs-maçons trahis*, 1747, s.n. éd., Amsterdam, Belgisch museum voor de vrijmetselarij, Brussel © Belgisch museum voor de vrijmetselarij.

Weber J.J., *Révolution de Liège -Émeute populaire devant l'hôtel de ville*, 18e eeuw, gravure, ULG-coll. patrimoniales © Alamy.

Na de revoluties verlieten talrijke vrijmetselaars de loges en maakten plaats voor liberale elites die maar al te graag wilden breken met de traditionele mondaine codes. In de 18de eeuw gaf de vrijmetselarij de voorkeur aan een informele en filosofische arbeid, die gericht was op intellectuele debatten en de uitwisseling van ideeën. In de 19de eeuw veranderen de loges in ruimten die werden bezocht door geëngageerde groepen met een sociabiliteit die gesteund was op invloedrijke relaties en politieke kringen. Daarnaast oefenden ze ook filantropische activiteiten uit.

SCENOGRAFIE

Plan

Textual tour

Deze rondleiding met uitleg gaat in op het weinig bekende onderwerp van de 18e-eeuwse vrijmetselarij, en is bedoeld voor zowel het grote publiek als specialisten. De informatieborden behandelen diverse thema's met betrekking tot het sociale leven binnen deze netwerken, die fungeerden als een waar laboratorium van ideeën die verschillende veranderingen in de toenmalige samenleving teweegbrachten en gevolgen hadden die vandaag de dag nog steeds voelbaar zijn in onze samenlevingen. Deze teksten zijn toegankelijk in het Nederlands via de QR-code

RONDLEIDING DOOR DE TENTOONSTELLING

Rondleiding voor volwassenen

Ga mee met de gids op een rondleiding die laat zien hoe de vrijmetselarij in de 18e eeuw fungeerde als een waar laboratorium voor ideeën en collectieve praktijken. (Boeken, schilderijen, gerelateerde voorwerpen, de sfeer, enz.).

Rondleiding: 1½ uur – € 115,00 per gids + toegangsprijs (groepen) per persoon. Max. 15 personen per gids – max. 3 gidsen per boeking.

Informatie en reserveringen

Meer informatie nodig voordat u boekt? Neem contact op met onze bemiddelingsafdeling: info@chateaudeseneffe.be (Berichten worden alleen verwerkt van maandag tot en met vrijdag, tijdens kantooruren. Mails worden opgehaald tussen 9 en 15 uur) of bel +32 (0)64 55 69 13 (Onthaal).

TENTOONSTELLING van 25 april 2026 tot en met 25 april 2027

Leners

Archives générales du Royaume - Bruxelles
Atelier Symboliste
Bibliothèque royale de Belgique (KBR) -
Cabinet des médailles, Bruxelles
CEDOM-MADOC — Bruxelles
CINEMATEK, Bruxelles
Coll. Benoît Tercelin de Joigny
Coll. Lodzia Brodzki, Philippe
Coll. C. J. Jadot
Coll. Hôpital Saint-Jean — Ville de Damme
Coll. Nicaise
Domaine & Musée royal de Mariemont — Morlanwelz
Domaine de Seneffe ASBL
Domaine de Seneffe ASBL (don de CESE Wallonie / CRMSF)
Faculté d'Architecture La Cambre Horta — Bruxelles
Fédération Wallonie-Bruxelles (FWB) — Domaine de Seneffe — Collection d'Allemagne
Fédération Wallonie-Bruxelles (FWB) — Instruments scientifiques et didactiques anciens
Fondation Arenberg — Enghien
Grand Curtius — Musée de la Ville de Liège
Institut royal des Sciences naturelles de Belgique — Bruxelles
La Boverie — Musée des Beaux-Arts de la Ville de Liège
La Maison du Roi — Musée de la Ville de Bruxelles
Les Archives de l'État — coll. dite « Archives de la Ville de Tournai » — Tournai
Les Archives de l'État — Mons
Loge « La Parfaite Union » — Mons
Loge « Le Septentrion » — Gand
Loge « Les Amis Philanthropes » — Bruxelles
Loge « Les Frères Réunis » — Tournai
Loterie Nationale de Belgique — Seneffe (dépôt)
MAS — Musée de la Ville d'Anvers
MOPO — Maison de l'Outil et de la Pensée ouvrière - Troyes
Musée belge de la franc-maçonnerie — Bruxelles
Musée de la Banque nationale — Bruxelles
Musée de la franc-maçonnerie — Coll. GODF — Paris
Musée des Beaux-Arts — Ville de Tournai
Musée Grétry — Musée de la Ville de Liège
Musée Jean Lescarts — Musée de la Ville de Mons, Artothèque — Mons
Patrimoine du Grand Séminaire — Tournai
Patrimoine UCLouvain FUCaM — Mons
Pôle muséal « Les Bateliers » — Musée des Arts décoratifs — Collection AHN — Namur
Pôle muséal « Les Bateliers » — Musée des Arts décoratifs — Collection SAN — Namur
Pôle muséal de la Ville de Mons
Province de Liège — Château de Jehay

STAM — Musée de la Ville de Gand

UMONS — Bibliothèque centrale — Collection des imprimés anciens — Mons

UMONS — Bibliothèque centrale — Collection des Arts graphiques — Mons

L'exposition a également été rendue possible grâce au soutien de nombreux collectionneurs privés et à l'aide précieuse de François Derème, Président de la Fondation Patrimoine, Art et Histoire en Hainaut.

Producent

ASBL Domaine de Seneffe-Musée de l'orfèvrerie de la Fédération Wallonie-Bruxelles.

CURATOR

Marjolaine Hanssens, Directrice en Curator,

Curator verantwoordelijk voor de wetenschappelijke en narratieve leiding van dit project,

Met medewerking van Anne-Gaëlle Morre, Assistant-Curator, verantwoordelijk voor het beheer van de kunstwerken.

Scenografie

Alexandra Pinte, Decorontwerper

Nickel Creative Solution, Graphic Design and Printing

De uitvoering van alle inrichtingswerkzaamheden werd toevertrouwd aan de firma Delta Production, onder leiding van Sylvain Vandenbussche

Wetenschappelijk adviseur

Dr David Vergauwen, Directeur

CEDOM-MADOC, Brussel

Erecomité

Isabelle De Wulf-Carlier-Ernest-Jean Fricke-Christian Jassogne

PRAKTISCHE INFORMATIE

Tarieven

Volwassenen: 5 €; Senioren: 4 €; Artikel "27": 1,25 € : Schoolkinderen en PBM: gratis.

Bijkomende informatie

1ste zondag van de maand (De tentoonstelling "Van dag tot dag" blijft gratis toegankelijk), 1 mei en erfgoeddagen: de tijdelijke tentoonstelling is betalend.

Toegang

Wij zijn **elke dag open, behalve op maandag, tenzij het een feestdag is. Toegang van 10.00 tot 18.00 uur** (laatste toegang 17.30 uur).

Gesloten op 24, 25 en 31 december en 1 januari.

Bemiddelingsafdeling

Meer informatie nodig voordat u boekt? Neem contact op met onze bemiddelingsafdeling:

info@chateaudeseneffe.be (Berichten worden alleen verwerkt van maandag tot en met vrijdag, tijdens kantooruren.

Mails worden opgehaald tussen 9 en 15 uur) of bel +32 (0)64 55 69 13 (Onthaal).

WWW.CHATEAUDESENEFFE.BE

Domaine du Château de Seneffe- Musée de l'orfèvrerie de la FW-B
Rue Lucien Plasman, 7-9
7180 Seneffe – Belgique
Tél : 0032 (0)64 55 69 13
Mail : info@chateaudeseneffe.be

President : Philippe Busquin
Gedelegeerd Bestuurder : Jean-Paul Renier
Directie : Marjolaine Hanssens

Perscontact : Patricia Dewames
E-mail : patriciadewames@chateaudeseneffe.be

Met de medewerking van Ariane Abramowicz, Bavo (**Agence Blink**) voor de perscontacten :
E-mail : press@blinkpr.be / +32 (0)2 350 43 56

Persmap : teksten en interviews : **Patricia Dewames**,
Met uitzondering van de teksten geschreven door **Marjolaine Hanssens (M. H)**